

Звіт
про результати моніторингового дослідження
для учнів 11 класів
«Розуміння і сприйняття учнями
історії Голокосту»

У світлі сучасних вимог до шкільної освіти, в умовах переходу від навчально-дисциплінарної до особистісно-орієнтованої моделі освіти, навчання історії має сприяти встановленню взаєморозуміння між людьми з різними культурними, етнічними, мовними та релігійними традиціями, допомогти сучасному мешканцеві України усвідомити себе не лише представником своєї держави та регіону, а й громадянином Європи та світу. Важливими завданнями навчання історії є розвиток в учнів історичного мислення, розуміння багатоманітності і полікультурності світу, усвідомлення існування різноманітності етносів та їхнього взаємовпливу, формування позитивної історичної самоідентифікації, навичок творчої діяльності та вмінь використовувати здобутий досвід на практиці.

Останні двадцять років у суверенній Україні повільно, але відроджується пам'ять про такі аспекти війни з нацизмом, як Голокост. Тому тепер у нашій країні та суспільстві на часі питання, зокрема, про спільну пам'ять різних етносів про події Другої світової війни. Актуальність заявленої нами проблеми зумовлюється тим, що на прикладі історії Голокосту з учнями можна говорити про виховання толерантності, розвиток сучасної концепції прав людини і дотримання цих прав. Такі теми є актуальними в сьогоденному глобалізованому світі, адже вони спрямовані на виховання критичного мислення та активної громадянської позиції, толерантного світогляду учнів тощо.

На виконання угоди між Миколаївським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти та Українським Центром вивчення історії Голокосту, відповідно до плану роботи інституту, з метою визначення впливу предметно-методичних компетентностей учителя на формування учнівських компетенцій з теми «Історія Голокосту» та сприйняття й розуміння учнями історії Голокосту у процесі навчання історії в школі Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти протягом січня 2016 року проводив моніторингове дослідження «Розуміння і сприйняття учнями історії Голокосту». 11 – 15 січня 2016 року участь у моніторингові взяли учні 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів Миколаївської області.

Репрезентативність вибіркової сукупності досягалася шляхом забезпеченням участі в опитуванні усіх учнів 11 класів навчальних закладів (таблиця 1). Загалом у дослідженні взяли участь 638 учнів.

Таблиця 1

Склад вибіркової сукупності учнів 11 класів

№ з/п	Район (місто)	Кількість респондентів	
		особи	%
1.	м. Вознесенськ	32	5
2.	м. Миколаїв	77	12,1
3.	м. Очаків	28	4,4
4.	м. Первомайськ	32	5
5.	м. Южноукраїнськ	32	5
6.	Арбузинський	24	3,8
7.	Баштанський	28	4,4
8.	Березанський	23	3,6
9.	Березнегуватський	-	-
10.	Братський	28	4,4
11.	Веселинівський	-	-
12.	Вознесенський	27	4,2
13.	Врадіївський	28	4,4
14.	Доманівський	26	4,1
15.	Єланецький	26	4,1
16.	Жовтневий	39	6,1
17.	Казанківський	27	4,2
18.	Кривоозерський	28	4,4
19.	Миколаївський	-	-
20.	Новобузький	27	4,2
21.	Новоодеський	27	4,2
22.	Очаківський	23	3,6
23.	Первомайський	27	4,2
24.	Снігурівський	29	4,5
	Усього	638	

Дослідження здійснювалося методом анкетування на основі сервісу Диск Google за допомогою інструменту форми Google.

Для якісної організації та проведення дослідження в кожному районі (місті) визначався координатор моніторингового дослідження, до повноважень якого належала організація процедур на рівні району (міста):

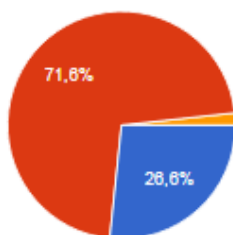
- визначення загальноосвітніх навчальних закладів, у яких проходитиме дослідження, відповідно до складу вибіркової сукупності;
- проведення інструктажу для респондентів щодо заповнення анкет.

Результати опитування учнів 11 класів

Результати дослідження свідчать про те, що більшість учнів (71,6 % респондентів / 457 осіб) розуміють, чому відбувся Голокост, й можуть розповісти, які події йому передували. 26,6 % респондентів (170 осіб) знають, що таке Голокост, але не розуміють, чому це відбулося саме з євреями. 1,7 % респондентів (11 осіб) майже нічого не знають про цю подію й можуть тільки здогадуватися, чому це відбулося (діаграма 1).

Діаграма 1

Яка із нижченаведених фраз найточніше характеризує ваші знання про історію Голокосту?

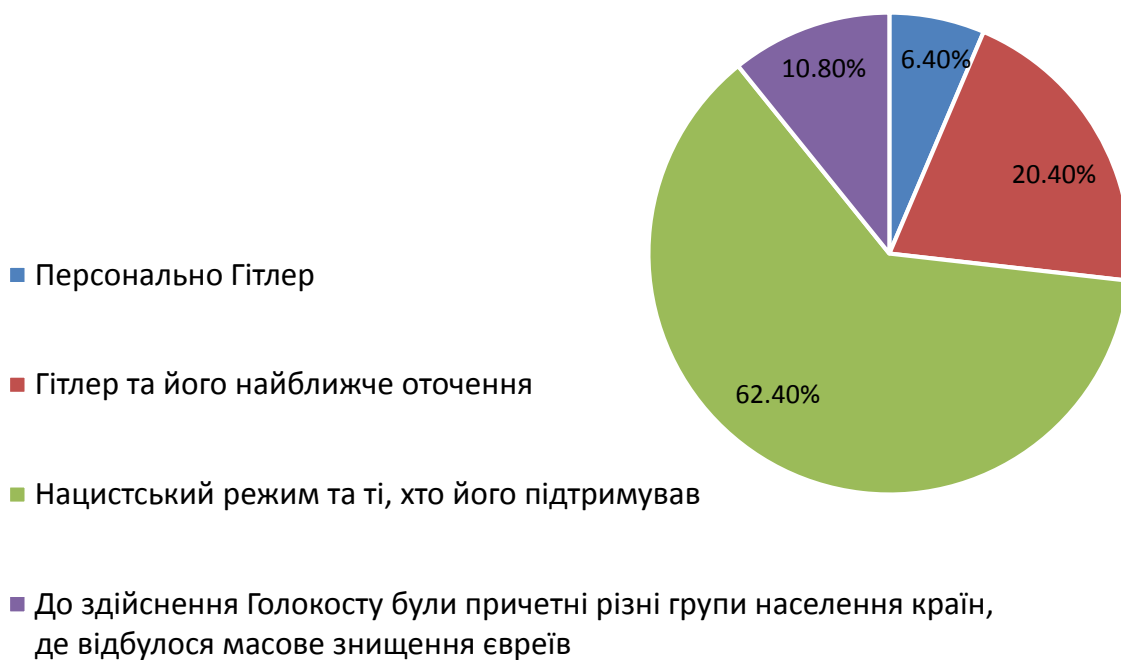
Я знаю, що таке Голокост, але не зовсім розумію, чому це відбулося саме з євреями.	170	26.6%
Я розумію, чому відбувся Голокост, й можу розповісти, які події йому передували.	457	71.6%
Я майже нічого не знаю про цю подію, й можу тільки здогадуватися, чому це відбулося.	11	1.7%

На питання «Хто, на Вашу думку, відповідав за організацію й здійснення Голокосту?» відповіді респондентів розподілилися таким чином:

- персонально Гітлер – 6,4 % респондентів (41 особа);
- Гітлер та його найближче оточення – 20,4 % респондентів (130 осіб);
- нацистський режим та ті, хто його підтримував – 62,4 % респондентів (398 осіб);
- до здійснення Голокосту були причетні різні групи населення країн, де відбулося масове знищення євреїв – 10,8 % респондентів (69 осіб) (діаграма 2).

Діаграма 2

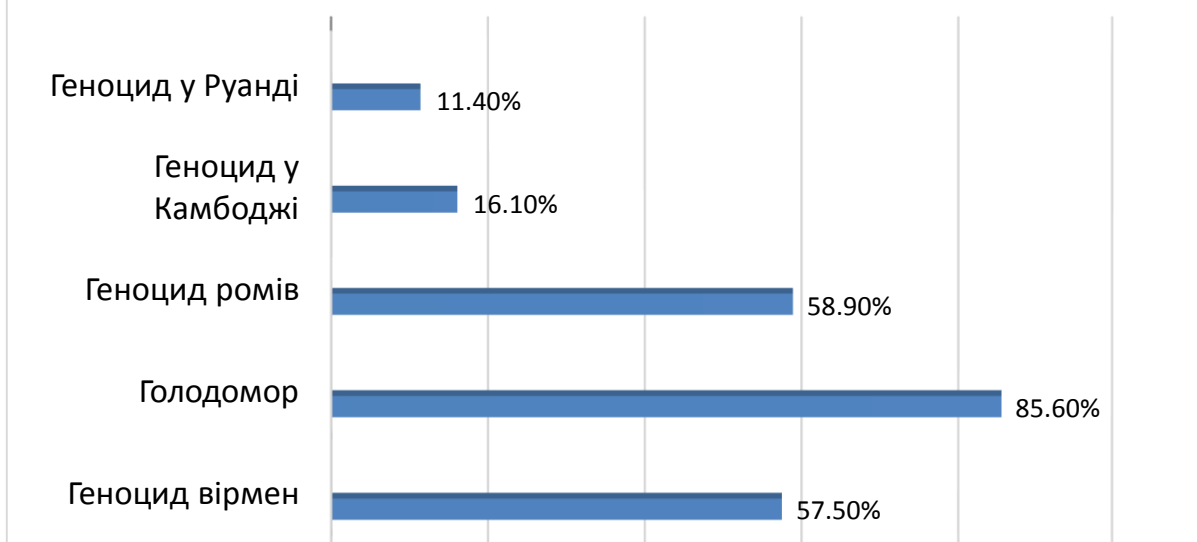
Хто, на Вашу думку, відповідав за організацію та здійснення Голокосту?

На уроках історії учні згадували про історію різних геноцидів. Так, 85,6 % респондентів (546 осіб) згадували про Голодомор; 58,9 % респондентів (376 осіб) – про геноцид ромів; 57,5 % респондентів – про геноцид вірмен; 16,1 % (103 особи) – про геноцид у Камбоджі; 11,4 % (73 особи) – про геноцид у Руанді (діаграма 3).

Діаграма 3

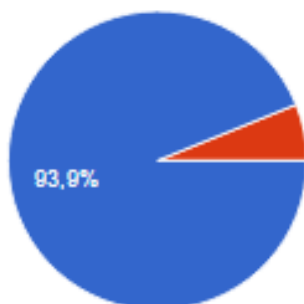
Про історію яких геноцидів ви згадували на уроках історії?

Більшість респондентів (93,9 % / 599 осіб) на уроках історії порівнювали Голокост з іншими геноцидами; 6,1 % респондентів (39 осіб) – ні (діаграма 4).

Діаграма 4

Чи порівнювали ви на уроках історії Голокост з іншими геноцидами?

Так.	599	93.9%
Ні.	39	6.1%

63 % респондентів (402 особи) порівнювали історію Голокосту з геноцидом вірмен; 59,1 % (377 осіб) – з геноцидом ромів; 16,3 % респондентів (104 особи) – з геноцидом у Камбоджі; 8,6 % (55 осіб) – з геноцидом у Руанді (діаграма 5).

Діаграма 5

На запитання «Із яких джерел ви найбільше дізналися про історію Голокосту(оберіть не більше 3-х із запропонованих варіантів)?» відповіді респондентів розподілилися таким чином:

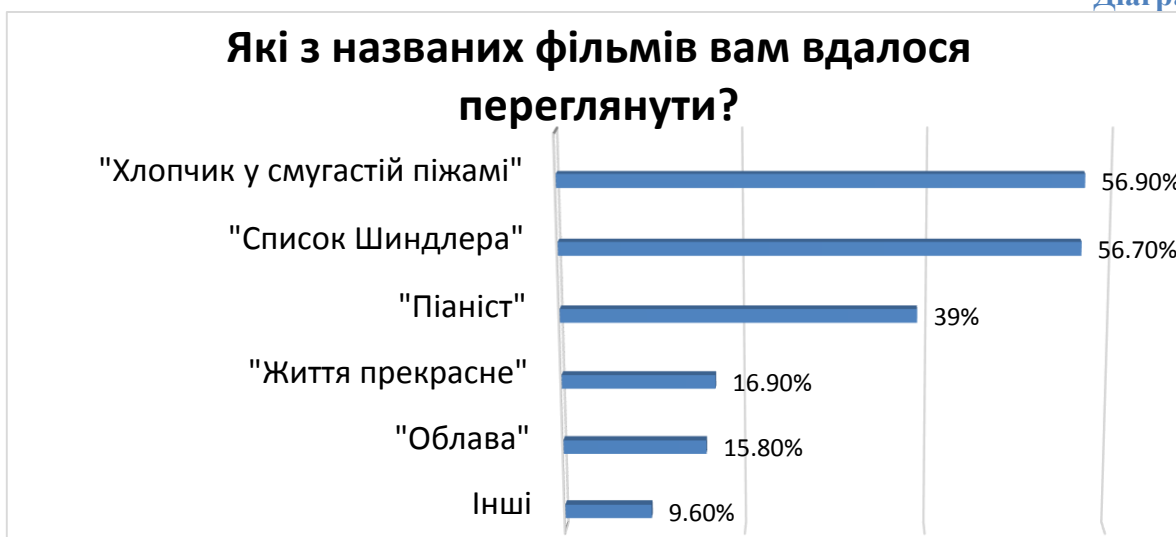
- із підручника – 76,8 % (490 осіб);
- від учителя – 93,7 % (598 осіб);
- з Інтернету – 56,9 % (363 особи);
- із художніх фільмів – 28,5 % (182 особи);
- із документальних фільмів – 43,1 % (275 осіб);
- із книг та журналів – 11 % (70 осіб) (діаграма 6).

Діаграма 6

Результати дослідження свідчать про те, що респондентам вдалося переглянути художні фільми з історії Голокосту. Так, 56,9 % респондентів (362 особи) передивилися художній фільм «Хлопчик у смугастій піжамі»; 56,9 % респондентів (362 особи) – «Список Шиндлера»; 39 % респондентів (249 осіб) – «Піаніст»; 16,9 % респондентів (108 осіб) – «Життя прекрасне»; 15,8 % (101 особа) – «Облава». 9,6 % респондентів (61 особа) переглянули інші фільми про історію Голокосту (діаграма 7).

Діаграма 7

На основі відповідей респондентів, можна зробити висновок, що до історії Голокосту учні найчастіше зверталися на уроках української літератури (50,5 % респондентів / 322 особи) та з предмета «Людина і світ» (51,6 % респондентів / 329 осіб). Ця тема обговорювалася й на уроках правознавства (39,7 % респондентів /253 особи), зарубіжної літератури (28,5 % респондентів / 182 особи), з предмета «Громадянська освіта»

(11,6 % респондентів / 74 особи). 29,8 % респондентів (190 осіб) зазначили, що до історії Голокосту вони зверталися тільки на уроках історії (діаграма 8).

Діаграма 8

Результати дослідження свідчать про те, що переважна більшість учнів (83,8 % респондентів / 534 особи), коли заходить мова про історію Голокосту, відчують співчуття до жертв. 45,2 % респондентів (288 осіб) відчують розчарування в сутності людської природи. У 44,6 % респондентів (284 особи) ця тема викликає ненависть й презирство до виконавців злочину. 26,2 % респондентів (167 осіб) не розуміють, чому це відбулося. 3 % респондентів (19 осіб) думають, що євреї це якоюсь мірою заслужили. 1,7 % респондентів (11 осіб) нічого не відчують, адже ці події їх не стосуються (діаграма 9).

Діаграма 9

81,8 % респондентів (522 особи) хотіли б дізнатися більше про історію Голокосту. 3,3 % респондентів (21 особа) не виявили такого бажання. 14,9 % респондентів (95 осіб) важко відповісти на це питання (діаграма 10).

Діаграма 10

Відповідаючи на питання **«З якою метою, на вашу думку, потрібно вивчати історію Голокосту?»**, більшість респондентів (59 % /376 осіб) обрала такий варіант: *«щоб знати, як уникнути повторення подібних подій у майбутньому»*. 55,3 % респондентів (352 особи) вважають, що потрібно вивчати історію Голокосту, *«щоб зрозуміти, як ця подія вплинула на подальший хід історичних подій»*. 55,1 % респондентів (351 особа) зазначили, що необхідно вивчати цю подію, *«щоб знати, чому вона відбулася»*. 43 % респондентів (274 особи) вважають, що історію Голокосту потрібно знати, *«щоб зрозуміти, що відбувається в суспільстві з людиною в умовах тоталітарного режиму»*; 14 % респондентів (89 осіб) – *«щоб встановити, хто винен»* (діаграма 11).

Діаграма 11

На запитання «Із поданих нижче характеристик виберіть ті, які, на вашу думку, характеризують євреїв?» відповіді респондентів розподілилися таким чином:

- питання поставлене некоректно – 52 % (332 особи);
- життєрадісні – 14,7 % респондентів (94 особи);
- гарні робітники – 12,5 % респондентів (80 осіб);
- допомагають у біді – 8,6 % респондентів (55 осіб);
- збагачуються обманом – 5,2 % респондентів (33 особи);
- прагнуть влади – 5 % респондентів (32 особи);
- ненадійні – 1,9 % респондентів (12 осіб); (діаграма 12).

Діаграма 12

74,3 % респондентів (474 особи) погодилися б взяти участь у заходах, приурочених до Міжнародного дня пам'яті жертв Голодомору, якби їм запропонували. Варіант відповіді «важко відповісти» позначили 20,7 % респондентів (132 особи) і лише 5 % опитаних учнів (32 особи) не виявили такого бажання (діаграма 13).

Діаграма 13

На прохання «Назвіть імена відомих вам «Праведників Народів Світу», або ж «Праведника України»» отримано такі відповіді респондентів:

- «Абакумов, Анущенко, Щербина, Зелинська, Золотаревський»;
- «Абрамчук Микола, Адамчук Броніслава»;
- «Андрій Шептицький»;
- «Антон Бігос»;
- «Антон Сухинський, Володимир Черновий»;
- «Аристидес Соусу Мендес, Семпо Сугихара і Пауль Грунингер»;
- «Афанасій Чернишов»;
- «Бабаєва Олександра, Ярова Софія»;
- «Балабан Дмитро і Марія, Людвінська Валентина, родина Сосіденко»;
- «Барабаш Віра»;
- «Бартошевський, Ковач»;
- «Батьки першого Президента України Л. Кравчука»;
- «Бєлова Олександра, Лідія Пустова, Олександра Бабаєва»;
- «Ваумов И., Анушинко Н. И»;
- «Виноградова Устїнія, родина Смірнових, родина Дюк, родина Буганча, родина Галич, Максим Тиква, Василь Чорновіл, Анатолій Сухінський»;
- «Вишняк Ольга, Стародубцева Марія»;
- «Вільгельм Хозенфельд, Бертольд Байтц»;
- «Владислав Бартошевський, Тиуне Сугихара»;
- «Ганна Стащенко, брати Феодосій та Семен Чорних»;
- «Ганс та Софі Схоль»;
- «Гнатюк Надія, Гнатюк Ніна, Остапенко Меланія, Остапенко Іван»;
- «Дмитро Омелянюк, Жан Ширак, Оскар Шиндлер»;
- «Довбенко»;
- «Йосип і Хіврон Озернюки, Кіндрат, Софія і Григор Цибульки»;
- «Ірена Сендлер, Золотервський М.»;
- «Ірина Саїк»;
- «Казько Марія Констанівна, Безверхня Надія Семенівна»;
- «Константин Караджа, Марта Шарп»;
- «Лідія Пустова, Бабаєва Олександра»;
- «М. Шимеліс, Софія Козак-Щуцька, Абдул-Хусейн Сардарі»;
- «Мати Тереза»;

- «Махатма та Індіра Ганді»;
- «Микола Кисельов, Шептицький, Веремчук»;
- «Митрополит Іларіон»;
- «Митрополит Петро Могила, Іларіон Київський»;
- «Мухаммад Хельмі»;
- «Надія Кучеренко, Марія Тиква, Олександра Шулежко»;
- «Головатюк Валентина Михайлівна, Домущей Олексій Іванович, Цибулько Григорій, Чабанок Микола Іванович»;
- «Обокумов І., Анущенко Н. І., Щербина М., Золатаревський В.»;
- «Олексій Паголев»;
- «Пауль Грюнінгер, М. Шимеліс»;
- «Петро Єльницький і діти, Надія Кучеренко, родина Смірнових, Марія Тиква, Антон Сухінський, родина Дюк, Володимир Чорновол, родина Галич, родина Герасимич, родина Боганча»;
- «Петро Ільницький та діти, Надія Кучеренко, родина Смірнових»;
- «Подружжя Ковбасюк»;
- «Родина Балабанів, родина Беріченків, родина Олійченків»;
- «Родина Галич, Петро Ільницький та діти»;
- «Родина Гомич»;
- «Родина Дідухів, Андрій, Стефанія Петрушка, Яків Печеник, Хана Віник, Мельничук Арсен»;
- «С. Костенко, Олексій Глаголев»;
- «Родина Боганча, Олександра Шулежко, Антон Сухинський»;
- «Ступак О. Г., Казько М. К., Безверхня Н. С., Губарева К. Ф., Хоменко А. П.»;
- «Троян Попович, Є. Ковч»;
- «Яд Вашем».

Респондентам було запропоновано назвати місця, де в Україні відбулися масові знищення євреїв. Отримано такі відповіді:

- «Бабин Яр (Київ 34000), Умань (6000), Каховка (1700), Богданівка (Миколаїв, 250000), Лиса Гора, Благодатне (1500), Березанка»;
- «Дарницький концтабір у Києві»;
- «Дніпропетровськ»;
- «Доманівка, Львів, Миколаїв»;

- «Дрогобицький Яр (м. Харків)»;
- «Івангород»;
- «Київ, Миколаїв, Вінниця»;
- «Криве Озеро»;
- «Лохвиця, Полтавщина»;
- «Одеса»;
- «Майже по всій території України»;
- «Місто Біла Церква Київської області, Янівський концтабір у Львові»;
- «Петриківський ліс, Кременець, Чортково, Хмільник, П'ятничанський ліс»;
- «Село Плющівка Миколаївської області, м. Ужгород»;
- «Село Новополтавка Новобузького району»;
- «Село Яструбинове Вознесенського району»;
- «Села: Охмівка, Плоске, Дерев'янче, Білашів»;
- «Село Подолянка і село Суха Балка»;
- «Сірецький концтабір, Рівне, Львів (Янівський концтабір), Цитадель, Харків»;
- «Собібор, Белжець (Східна Галичина)».

На прохання назвати місця масового вбивства євреїв під час Голокосту на території Миколаївської області отримано такі відповіді респондентів:

- «Авдіївка»;
- «Акмететські ставки, смт. Врадіївка, с. Гражданівка»;
- «Антоново»;
- «Березанка, Лиса Гора, Благодатне»;
- «Біля м. Южноукраїнськ та с. Воронівка»;
- «Богачівка, Берізки»;
- «Богданівський Яр»;
- «Веселинівський район, села Снігурівського району, с. Покровське»;
- «Градівка, Подолянка, берег річки Кодими»;
- «Єфінгар (Плющівка), Новополтавка, Миколаїв»;
- «Жовтневий район»;
- «Михайло-Ларіно, Лебедівка, Мостове»;
- «Міське кладовище міста Миколаєва), балка біля с. Воскресенськ»;

- «Смт. Полігон, села: Галюцинівка, Новохристофорівка, Піски; м. Баштанка»;
- «Села Добре, Першотравневе, Романівка, Яструбинове Баштанського району»;
- «Криве Озеро, с. Калинівка»;
- «Село Подолянка, хутір Ільїнка, с. Градівка Веселинського району»;
- «Село Мостове»;
- «Село Покрівське (Веселинський район, більше 7000 євреїв було знищено), «Старе єврейське міське кладовище», села Снігурівського краю (с. Новий путь, с. Хутора, с. Червона Володимирівка, с. Лідіївка). Загалом по Миколаївській області було знищено 23000 євреїв, 15000 з яких – місцеві»;
- «Села Романівка, Першотравневе, Добре; Врадіївка»;
- «Село Сирове, село Секретарка»;
- «Село Бузьке»;
- «Село Червона Володимирівка Веселинського району»;
- «Село Стара Богданівка»;
- «Село Христофорівка»;
- «Хутір Виноградний, село Молотовка, селище імені Фрунзе, село Червона Володимирівка».

Висновки

Результати опитування учнів 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів Миколаївської області засвідчили, що переважна більшість учнів (71,6 % респондентів / 457 осіб) **розуміють, чому відбувся Голокост, і можуть розповісти, які події йому передували.**

Більшість респондентів (62,4 % / 398 осіб) вважають, що за організацію й здійснення Голокосту відповідав **нацистський режим та ті, хто його підтримував.**

63 % респондентів (402 особи) **порівнювали історію Голокосту з геноцидом вірмен.**

Майже всі респонденти (93,7 % / 598 осіб) **про історію Голокосту дізналися від учителя.**

Результати дослідження свідчать про те, що учням вдалося переглянути художні фільми з історії Голокосту. Більшість респондентів (56,7 % / 362 особи) передивилися фільми «Список Шиндлера» та «Хлопчик у смугастій піжамі» (56,9 % респондентів / 363 особи).

До історії Голокосту учні найчастіше зверталися на уроках **української літератури** (50,5 % респондентів / 322 особи) та з предмета «Людина і світ» (51,6 % респондентів / 329 осіб).

Переважна більшість респондентів (81,8 % / 522 особи) **хотіли б дізнатися більше про історію Голокосту.**

59 % респондентів / 376 осіб вважають, що вивчати історію Голокосту потрібно, **«щоб знати, як уникнути повторення подібних подій у майбутньому».**

Питання щодо характеристики євреїв некоректним вважають 52% (332 особи) опитаних учнів .

74,3 % респондентів (474 особи) погодилися б взяти участь у заходах, приурочених до Міжнародного дня пам'яті жертв Голодомору, якби їм запропонували.

Серед імен «Праведників Народів Світу» найчастіше учні називали такі імена: Андрій Шептицький, Золотаревський, Оскар Шиндлер, Виноградова Устінія, родина Смірнових, родина Дюк, родина Буганча, родина Галич, Максим Тиква, Василь Чорновіл, Анатолій Сухінський.

Більшість респондентів вказали такі **місця, де в Україні відбулися масові знищення євреїв**: Бабин Яр і Дарницький концтабір (м. Київ), м. Умань, м. Каховка, м. Дніпропетровськ, м. Львів. А також села Богданівка, Лиса Гора, Благодатне та селища Доманівка й Березанка (Миколаївська область),

Опитані учні назвали **такі місця масового вбивства євреїв під час Голокосту на території Миколаївської області:**

Міське кладовище міста Миколаїв; село Благодатне Арбузинського району, місцина біля м. Южноукраїнськ ; місто Баштанка та села Піски, Єфінгар (Плющівка) Баштанського району; селище Березанка Березанського району; села Градівка, Подолянка, Воронівка Веселинівського району; села Богданівка (табір і яр у лісі поблизу села) та Мостове Доманівського району; села Галицинове та Михайло-Ларине, селище Полігон , балка біля селища

Воскресенськ Жовтневого району; села Богачівка та Берізки Кривоозерського району; село Новополтавка і село Новохристофорівка Новобузького району; берег річки Кодими і село Лиса Гора Первомайського району; село Покровське Снігурівського району,

Отже, аналіз відповідей респондентів моніторингового дослідження розуміння і сприйняття учнями 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів Миколаївської області історії Голокосту дозволяє зробити висновки, що одинадцятикласники розуміють, чому відбувся Голокост, і можуть розповісти про геноцид єврейського народу. На уроках із різних навчальних предметів учителі формують уявлення школярів про те, що вивчати історію Голокосту потрібно, щоб знати, чому ця подія відбулася та як уникнути повторення подібних подій у майбутньому, щоб зрозуміти, яким чином Голокост вплинув на подальший хід історичних подій.

Література

1. Аронов Х. Катастрофа європейського єврейства під час Другої світової війни. –К.: Інститут юдаїки, 2000. – 364 с.
2. Голокост і сучасність: науково-педагогічний бюлетень українського центру вивчення історії Голокосту. – Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Український центр вивчення історії Голокосту, 2005–2008. – Вип. 1–3.
3. Гон М. Голокост на Рівненщині (документи і матеріали). – Запоріжжя: Прем'єр, 2004. – 119 с.
4. Гончаренко О. М. Голокост на території Київщини: загальні тенденції та регіональні особливості (1941–1944 р. р). – Черкаський національний університет ім. Б.Хмельницького. –Черкаси, 2005. – 20 с.
5. Єлисаветський С. Я. Катастрофа і опір українського єврейства (1941–1944): нариси з історії Голокосту і опору в Україні. – Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 1999. – 423 с.
6. Коваль М. Нацистський геноцид щодо євреїв та українське населення. // Український історичний журнал. – 1992. – № 2.
7. Ковба Ж. Людяність у безодні пекла. Поведінка місцевого населення Східної Галичини в роки «остаточного розв'язання єврейського питання». – Київ: Інститут юдаїки, 1998. – 268 с.
8. Мирський Р. Я. Голокост в Україні у регіональному і загальнолюдському вимірі, Львів: «Львівська політехніка», 2005. – 199 с.
9. Подольський А. Нацистський геноцид щодо єврейського народу України. 1941–1944 роки/Дисертація кандидата історичних наук. – Київ, 1997.

10. Попович М. Єврейський геноцид в Україні історія та уроки. // Філософська та соціологічна думка. – 1994 – № 5–6.
11. Праведники світу та інші рятівники під час Голокосту: приклад України у порівняльному контексті: збірка наукових статей. – Дніпропетровськ: Інститут «Ткума», 2015. – 200 с.